

ANAYASA YARGISI

İÇİNDEKİLER

- Anayasa Yargısı
- Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu
- Anayasa Mahkemesinin Görev ve Yetkileri
- Anayasaya Uygunluk Denetimi Şekilleri
- Anayasa Mahkemesi Kararları
- Anayasa Mahkemesinin Çalışma ve Yargılama Usulü

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Anayasa yargısının ne anlama geldiğini kavrayabilecek,
 - Anayasa Mahkemesinin kuruluşu hakkında bilgi sahibi olabilecek,
 - Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini sayabilecek,
 - Soyut ve somut norm denetimi ile bireysel başvuru yolunu açıklayabileceksiniz.

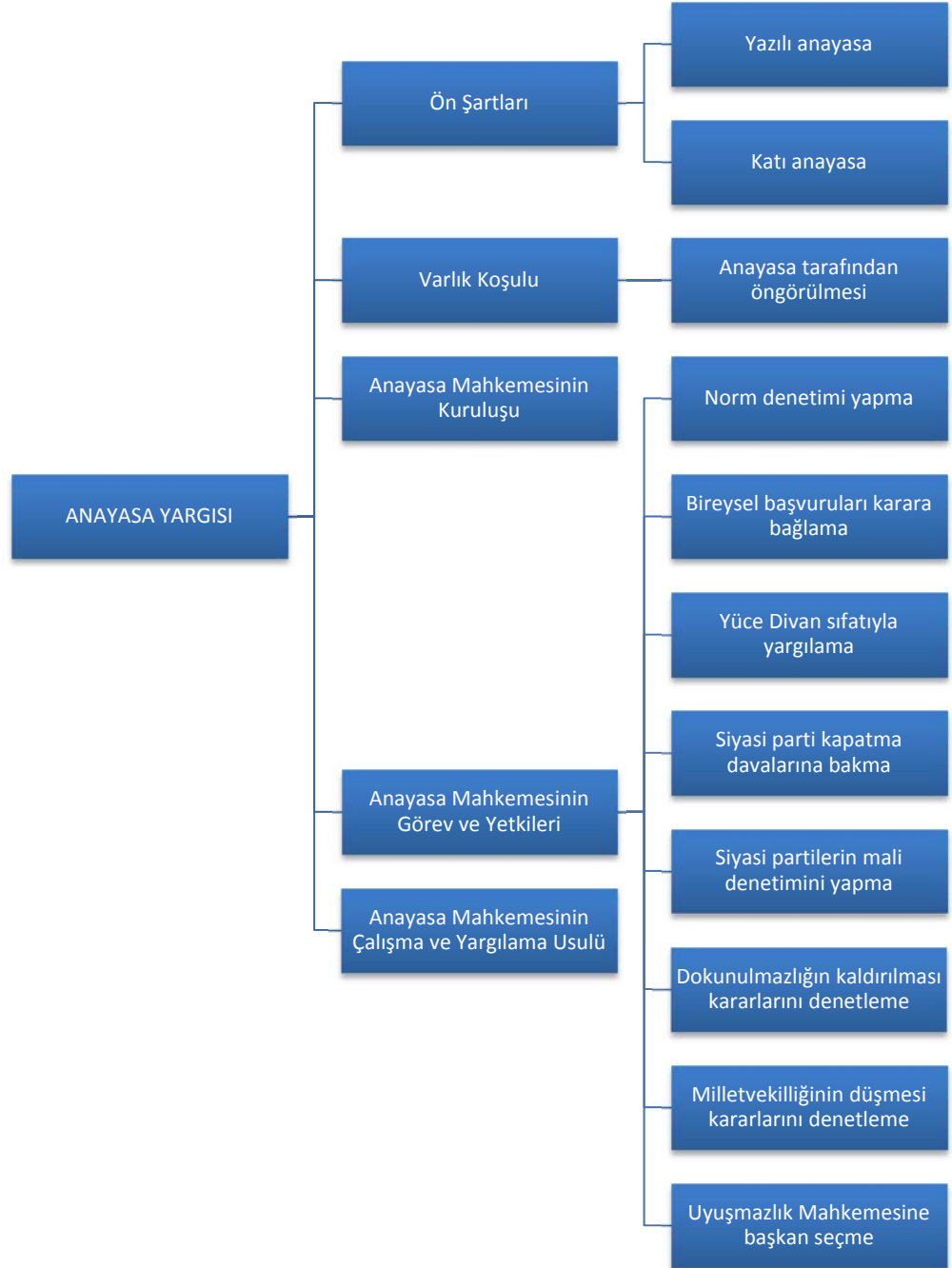

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

ANAYASA HUKUKU

Prof. Dr. Yüksel METİN

ÜNİTE
14

GİRİŞ

Dar anlamda anayasa yargısı, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargı organlarınca denetlenmesidir. Geniş anlamda anayasa yargısı ise, anayasa hukuku meselelerinin yargısal usullerle karara bağlanmasına yönelik her türlü yargı işlemini ifade eder.

Anayasanın üstünlüğü ilkesi, normlar arasında hiyerarşik bir ilişkinin bulunduğu teorisine dayanır ve anayasanın normlar hiyerarşisinde en üstte yer almasını ifade eder. Anayasanın üstünlüğü ilkesi gereğince, hiyerarşik olarak anayasanın altında yer alan kanunlar ve kanun hükmünde kararnamelerin anayasaya uygun olması gerekir. Anayasanın bu üstünlüğü ancak anayasa yargısı, yani kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi yoluyla sağlanabilir.

Ülkemizde, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine yönelik ilk düzenleme, 1961 Anayasası'nda yer almıştır. Bu bağlamda, gerek 1961 Anayasası'nda, gerek onu izleyen şimdiki 1982 Anayasası'nda, yargısal denetim türlerinden, merkezî bir yargı organı eliyle sürdürülen denetim türü benimsenmiş ve bu doğrultuda bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.

1982 Anayasası'nın 146 ve devamı maddelerinde Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, görev ve yetkileri ile çalışma ve yargılama usulüne ilişkin konular ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

ANAYASA YARGISI

Anayasa yargısı, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargı organlarınca denetimi anlamına gelmektedir. Anayasa yargısına, "kanunların anayasallık denetimi" veya "kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi" de denir.

Anayasa yargısı ya da kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, demokratik gelişmenin nispeten geç aşamalarında ortaya çıkmış bir olgudur. Anayasa yargısının ortaya çıkışı, Amerika Birleşik Devletleri'nde Federal Yüksek Mahkemenin verdiği 1803 tarihli Marbury v. Madison davasına kadar uzanmakla birlikte, uzun süre Amerika'ya özgü bir kurum olarak kalmıştır. Bu dönemde Avrupa'da yazılı anayasaların hemen hemen tümü katı anayasalar olmakla birlikte, kanunların anayasaya uygunluğunun, yargısal değil, ancak siyasal yollardan denetlenebileceği anlayışı hâkimdi. *Avrupa'da anayasa yargısının kabulü ve gelişimi esas itibarıyla İkinci Dünya Savaşından sonra gerçekleşmiştir.*

Kanunların anayasaya uygunluğunun siyasal denetimi denilince, kanunun yasama organında yapımı sırasında veya yapımından sonra devlet başkanı tarafından yürürlüğe sokulma aşamasında gerçekleştirilen denetim anlaşılmaktadır. Bu tür bir denetimde de, ilk akla gelenler, kanunlaşma sürecinde yasama organında yer alan komisyonlar, özellikle anayasa komisyonu eli ile sürdürülen denetim, yasama organının çift meclisli bir yapılanmaya sahip olmasının sağlayabileceği denetim ve nihayet devlet başkanının anayasaya aykırı

Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine anayasa yargısı denir.

bulduğu bir kanunu yürürlüğe sokmayıp bir kez daha görüşülmesi için yasama organına geri göndermesi yoluyla işletebileceği denetimdir.

Kanunların anayasaya uygun olup olmadığına yönelik daha etkin bir denetleme, yargı organları tarafından yapılmaktadır. Söz konusu sorun, bir kanundaki kuralın anayasaya uygun olup olmadığının belirlenmesi olduğuna göre, bu konuda esas yetkinin yargı organında bulunması da doğaldır. Yargısal denetim, anayasalarda öngörülen güvencelere yasama çoğunluğunun uymamasının doğurabileceği sakıncaları giderecek en etkin yoldur. Gerçek bir demokraside, yazılı bir anayasada öngörülen haklar açısından, azınlığın, parlamento çoğunluğunun kararlarına karşı korunması gerekir ve bunu en iyi yapabilecek olan, politik baskılardan arındırılmış, tarafsız bir konumda bulunan yargı organıdır.

Anayasa yargısı, anayasanın üstünlüğü ilkesinin gerçekleştirilmesini sağlar. “Kanunlar anayasaya aykırı olamaz” hükmüne yer veren, yani anayasanın üstünlüğü ilkesini benimseyen bir anayasanın, anayasanın üstünlüğünü sağlamak üzere kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini kabul etmesi gerekir. Aksi hâlde anayasanın üstünlüğü ilkesi tam olarak gerçekleşmez. Anayasa yargısı aynı zamanda anayasanın katılığı ilkesini gerçekleştirir.

Anayasa yargısının ortaya çıkış nedeni, yasaların anayasaya uygunluğunun sağlanması veya anayasal düzenin korunmasıdır. Bununla birlikte, temel hak ve özgürlüklerin korunmasını anayasa yargısının başka bir temel fonksiyonu olarak kabul etmek gerekmektedir. Anayasa yargısının temel hakları koruma fonksiyonu geçmişte ikincil nitelikte görülse de, temel hak ve özgürlükleri koruma fonksiyonu çağdaş Anayasa Mahkemelerinin ve Anayasa Mahkemelerinin görevlerini yerine getiren yüksek mahkemelerin en ayırt edici özelliğidir.

ANAYASA YARGISININ ÖN ŞARTLARI

Yazılı Anayasa

Anayasa yargısının bulunabilmesi için yazılı bir anayasanın olması zorunludur. İngiltere’de anayasa yargısının bulunmayışının en önemli nedenlerinden biri, yazılı anayasanın olmayışındır. Anayasalar normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alırlar. Bu aynı zamanda anayasanın üstünlüğü ilkesine yol açar. Anayasa yargısı için temel ölçüt normlar hiyerarşisidir. Denetimin yapılabilmesi için de yazılı anayasanın varlığı zorunludur. Üst norm yoksa neyin neye uygunluğunun denetleneceği belirsizleşecektir.

Katı Anayasa

Katı anayasa, kanunlardan daha farklı ve daha zor usullerle değiştirilebilen anayasalardır. Yumuşak anayasa ise, değiştirilmesi normal kanunlar gibi olan anayasadır. Katı anayasa sistemi, anayasanın üstünlüğü için vazgeçilmez unsurlardandır.

Katı anayasaya sahip bir sistemde, yasama organının anayasaya aykırı bir norm koyabilmesi için, bu normu nitelikli çoğunlukla kabul etmesi gerekir. Yasama

Anayasa yargısının ön şartları, yazılı ve katı anayasadır. Anayasa yargısının varlık koşulu ise, yargısal denetimin anayasa tarafından öngörülmesidir.

organının bunu anayasa değiştirme usulüyle değil de, kanunla yapması anayasanın katılığı ilkesine aykırı olur. *Yumuşak anayasa sistemine sahip bir ülkede anayasa yargısı olamaz.* Çünkü yasama organı normal kanun yoluyla anayasayı değiştirmiş olur.

ANAYASA YARGISININ VARLIK KOŞULU: ANAYASA TARAFINDAN ÖNGÖRÜLMESİ

Anayasa yargısının varlık nedeni, anayasanın üstünlüğü ilkesini gerçekleştirmektir. Anayasa yargısı gereklidir, ancak onun gerekli olduğunun ispatlanması, onun kendiliğinden mevcut olması sonucunu doğurmaz.

Bir ülkede anayasa yargısının ön koşullarının bulunması, o ülkede anayasaya yargısının bulunduğu, yani anayasaya aykırı kanunların geçersiz olacağı anlamına gelmez. Zira bir kanun anayasaya aykırı olsa bile, kanunun anayasaya aykırı olduğu tespit edilip resmen ilan edilmedikçe o kanun geçersiz hâle gelmez.

Bir ülkede anayasa yargısının var olabilmesi için kanunların anayasaya aykırı olduğunu tespit ve ilan etme yetkisine sahip bir denetim organının olması gerekir (Gözler, 2015).

TÜRKİYE'DE KANUNLARIN ANAYASAYA UYGUNLUğUNUN YARGISAL DENETİMİ

Türk Anayasa Hukuku'nda, 1876 Kanun-u Esasisi, sert anayasa sistemini benimsemiş olmakla beraber, kanunların anayasaya uygunluğunun yargisal denetimi öngörülmemiştir. Anayasa'nın 64. maddesinde, Heyet-i Mebusan'ın kabul ettiği bir kanun tasarısının, Heyet-i Ayan tarafından, başka bazı hususlara uygunluğunun yanı sıra, Anayasa'ya uygun olup olmadığının da denetleneceği belirtilmiştir. Bu durumda, *1876 Anayasası, anayasaya uygunluk açısından siyasal denetim yolunu benimsemiş olmaktadır.*

1921 Anayasası, kanunların anayasaya uygunluğu sorunu hakkında hiçbir hükme yer vermemiştir. Gerek Anayasa'nın yumuşak bir anayasa olması, gerek temel hak ve özgürlükler ile yargı organına bu Anayasa'da hiç yer verilmemesi ve gerek Birinci Meclisin bir ihtilal meclisi olması nedeniyle, kanunların anayasaya uygunluğunun yargisal denetimi gibi bir kavram o günlerin gündeminde yer almamıştır.

Katı anayasa sistemini benimseyen 1924 Anayasası'nın 103. maddesinde anayasanın üstünlüğü ilkesi öngörölmüştür. Buna göre, "Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz." *Buna karşılık 1924 Anayasası'nda, kanunların anayasaya uygunluğunun mahkemelerce denetlenip denetlenemeyeceği hakkında herhangi bir hüküm yoktu.* Bu durumda 1924 Anayasası, yazılı ve katı bir anayasa olduğu için anayasa yargısının ön koşullarını karşılayan, ancak kanunların anayasaya aykırı olduğunu tespit ve ilan etme yetkisine sahip bir denetim organı kurmadığı için anayasa yargısının varlık koşulunun bulunmadığı bir anayasadır.

1924 Anayasası, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi konusunda ne özel bir mahkeme kurmuş ne de genel mahkemelere denetim yetkisi vermiştir. Üstelik bu anayasanın yürürlükte olduğu dönemde genel mahkemeler, ABD'den farklı olarak, kendilerini kanunların anayasaya uygunluk denetimini yapmaya da yetkili görmemişlerdir. Böylece, 1924 Anayasası döneminde yazılı ve katı anayasa koşulu karşılandığı hâlde, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi yapılamamıştır.

Ülkemizde, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine yönelik ilk düzenleme, 1961 Anayasası'nda yer almıştır. Bu bağlamda, gerek 1961 Anayasası'nda gerek onu izleyen şimdiki 1982 Anayasası'nda, yargısal denetim türlerinden, merkezî bir yargı organı eliyle sürdürülen denetim türü benimsenmiş ve bu doğrultuda bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.

Türkiye'de kanunların anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesi 1961 Anayasası ile kabul edilmiştir.

ANAYASA MAHKEMESİNİN KURULUŞU

1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ile görev ve yetkilerini, diğer yüksek mahkemelere oranla çok daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemiş, kanuni düzenlemeye çok daha sınırlı bir alan bırakmıştır. Anayasa Mahkemesinin kuruluşu 1982 Anayasası'nın 146. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu madde 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile son şeklini almıştır. Maddenin yeni şekline göre, "*Anayasa Mahkemesi onbeş üyeden kurulur.*"

Üyelerin Seçimi

Anayasa Mahkemesine üye seçme yetkisi, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Cumhurbaşkanına verilmiştir. Anayasa'nın 146. maddesine göre;

"Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer."

Görüldüğü üzere 3 üye TBMM, 12 üye ise Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Ancak TBMM'nin doğrudan doğruya üye seçme yetkisi yoktur. TBMM, seçeceği üç üyeden 2'sini Sayıştayın; birini baro başkanlarının her boş yer

Anayasa Mahkemesi 15 üyeden oluşur. 3 üye TBMM, 12 üye ise Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

için gösterecekleri 3'er aday arasından seçer. Bu bağlamda, TBMM'nin üye seçimindeki rolünün "dolaylı" olduğu söylenebilir. Meclisin sadece 3 üyeyi seçmesi, TBMM'nin üye seçimindeki rolünün "simgesel" düzeyde kaldığını, Cumhurbaşkanının ise hâlâ çok etkili olduğunu göstermektedir. *1982 Anayasası'nın ilk şekli, kendine özgü bir sistem getirmişken, son şekli ise atama ağırlıklı sembolik seçimli bir sistem olarak adlandırılabilir.*

Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesine 12 üye seçmektedir. Ancak Cumhurbaşkanı 12 üyeden sadece 4'ünü doğrudan doğruya seçebilmektedir. Geriye kalan 8 üyeyi ise, Anayasa'da belirtilen makamların gösterdiği üç aday arasından seçebilmektedir.

Anayasa'nın 146. maddesine göre, "Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır." Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulu ve baro başkanlarınca Mahkeme üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimler tek turda yapılır ve her bir üye her boş üyelik için bir adaya oy kullanabilir. Oyları eşit olan adaylar arasında eşitlik bozulana kadar oylama tekrarlanır (6216 sayılı Kanun, m. 7/3).

Anayasa'nın 146. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, "Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır."

Anayasa ve 6216 sayılı Kanun hükümlerine bakıldığında Yargıtay, Danıştay ve Sayıştaydan gelecek üyeler için başkaca bir şartın aranmadığı görülmektedir. Keza Anayasa Mahkemesi raportörleri için beş yıl raportörlük yapmış olma şartı dışında başka bir şart aranmamıştır. Öğretim üyeleri, avukatlar, üst kademe yöneticileri ve birinci sınıf hâkim ve savcılarının ise, kırk beş yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş olması ve hâkimlik mesleğine alınmaya engel bir hâlinin bulunmaması gerekir. Bunlara ilaveten öğretim üyelerinin yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında profesör veya doçent unvanını kazanmış olması; avukatların en az yirmi yıl fiilen serbest avukatlık yapmış olması; üst kademe yöneticilerinin en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış olması ve Yükseköğretim Kurulu Başkan veya üyesi ya da bir yükseköğretim kurumunun rektör veya dekanı ya da bakan yardımcısı, müsteşar, müsteşar yardımcısı, büyükelçi veya vali olması; birinci sınıf hâkim ve savcılarının ise adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olması gerekir.

Tablo 14.1. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi

Adayın Niteliği	Kontenjan	Öneren Makam	Seçen Makam
Sayıştay Üyesi	2	Sayıştay	TBMM (Her Kontenjan için önerilen üçer aday arasından)
Serbest Avukat	1	Baro Başkanları	
Yargıtay Üyesi	3	Yargıtay	CUMHURBAŞKANI (Her Kontenjan için önerilen üçer aday arasından)
Danıştay Üyesi	2	Danıştay	
Öğretim Üyesi	3	YÖK	
Üst Kademe Yöneticileri, Serbest avukatlar, Birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri	4	Öneren Makam Yok	CUMHURBAŞKANI (Doğrudan)
	15		

Anayasa'nın 146. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir başkan ve iki başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Üyelerin Statüsü

Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar. Özlük işleri Anayasa Mahkemesi Başkanlığı tarafından yürütülür. Başkan ve üyelerin aylık, ödenek, mali ve sosyal hakları 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Anayasa Mahkemesi üyelerinin görevi, seçildikleri tarihten itibaren 12 yılın sonunda sona erer ve her hâlükârda 65 yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Üyeler, yazılı olarak emekliliklerini isteyebilecekleri gibi, müddet ve kabule bağlı olmaksızın görevlerinden çekilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi hâlinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması hâlinde de, Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde atama ağırlıklı sembolik seçimli bir sistem benimsemiştir.

Anayasa Mahkemesi üyeleri 12 yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez.

Bireysel Etkinlik

- Fedaral Almanya, İtalya, İspanya gibi çeşitli Avrupa ülkelerinin Anayasa Mahkemelerinin kaç üyeden oluştuğunu, üyelerin nasıl seçildiğini ve üyelerin görev sürelerini tespit ederek Türkiye ile karşılaştırınız.

ANAYASA MAHKEMESİNİN GÖREV VE YETKİLERİ

Mahkemenin görev ve yetkileri şunlardır:

- Kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün veya bunların belirli madde veya hükümlerinin şekil ve esas bakımından, anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil açısından anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmak.
- Anayasa'nın 152. maddesine göre mahkemelerce itiraz yoluyla kendisine intikal ettirilen işleri karara bağlamak.
- Anayasa'nın 148. maddesi uyarınca yapılan bireysel başvuruları karara bağlamak.
- Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi başkan ve üyelerini, başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanlarını görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak.
- Siyasi partilerin kapatılmasına ve Devlet yardımından yoksun bırakılmasına ilişkin davalar ile ihtar başvuruları ve dağılma durumunun tespiti istemlerini karara bağlamak.
- Siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun denetimini yapmak veya yaptırmak.
- Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya milletvekilliklerinin düşmesine ya da Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilmesi hâllerinde, ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekilinin Anayasa, kanun veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak
- Mahkeme üyeleri arasından Anayasa Mahkemesi Başkanı ve başkanvekilleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilini seçmek.
- Anayasada kendisine verilen diğer görevleri yerine getirmek.

ANAYASA MAHKEMESİNİN DENETİMİNE TABİ NORMLAR

Kanunlar

Anayasa Mahkemesinin temel görevi, kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Burada kanun deyiminin maddi anlamda değil, *şekli anlamda* kullanıldığında şüphe yoktur. Diğer bir deyimle, bütçe kanunları ve kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hakkındaki kanunlar gibi, hukuk normu koymayan kanunlar da Anayasa Mahkemesinin denetim alanının kapsamına girer.

Kanun, en genel ve bilinen tanımıyla yasama organının “kanun” adı altında yaptığı düzenlemelerdir. Kanunların kural olarak nesnel, soyut ve genel olmaları gerekir. Ancak her kanun bu nitelikte değildir. Anayasa Mahkemesine göre, kanun, “Anayasanın yetkili kıldığı organ tarafından yazılı bir şekilde ve bu ad altında tespit edilmiş bulunan genel, sürekli ve soyut hukuk normlarıdır.” (E. 2014/146, K. 2015/31).

Anayasa Mahkemesi, Osmanlı Devleti döneminde çıkarılan ve kanun değil, nizamname (tüzük) ismini taşıyan bazı metinleri kanun olarak kabul edip denetlemiştir.

Kanun Hükmünde Kararnameler

Bilindiği üzere 6771 sayılı Kanun’la yapılan Anayasa değişikliği ile kanun hükmünde kararnameler ve tüzükler kaldırılmış ve Cumhurbaşkanına yetki kanununa dayanmaksızın sınırlı alanlarda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi tanınmıştır.

1982 Anayasası’nın Geçici 21. maddesinin F fıkrasına göre, 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu’nun yürürlüğe girdiği tarihte (9 Temmuz 2018) yürürlükte bulunan kanun hükmünde kararnameler, yürürlükten kaldırılmadıkça geçerliliğini sürdürür. Yürürlükte bulunan kanun hükmünde kararnameler hakkında 152. ve 153. maddelerin uygulanmasına devam olunur.

Bu durumda artık yeni kanun hükmünde kararname çıkarılması mümkün değildir. Bununla birlikte 9 Temmuz 2018 tarihinden önce çıkarılmış olan kanun hükmünde kararnameler, bu tarihten sonra, ayrıca yürürlükten kaldırılmadıkça veya değiştirilmedikçe yürürlükte kalmaya devam ederler. Bu şekilde *yürürlükte bulunan kanun hükmünde kararnameler hakkında itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurulabilir* ve bunların Anayasaya uygunluk denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır. Bu tür kanun hükmünde kararnameler için soyut norm denetimi, yani iptal davası yolu işletilemez. Zira bu KHK’lar için iptal davası açma süresi dolmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Olağan Dönem)

Anayasa Mahkemesi, kanunları, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini ve TBMM İç Tüzüğü’nü hem şekil hem esas bakımından, Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler.

2017 Anayasa Değişikliği ile Cumhurbaşkanına yetki kanununa dayanmaksızın sınırlı alanlarda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi tanınmıştır.

Anayasa'nın 148. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, ... Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ... Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Ancak, olağanüstü hâllerde ve savaş hâllerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.”

Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin anayasal yargı denetimi, Anayasa Mahkemesine bırakılmıştır. Diğer mahkemelerin, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini Anayasaya uygunluk denetimine tutmaları mümkün değildir. Nitekim 2.7.2018 tarih ve 703 sayılı KHK'nın 184. maddesi ile değiştirilen *2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun 24. maddesine göre, Cumhurbaşkanı kararlarına ve Cumhurbaşkanınca çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlere karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ilk derece mahkemesi olarak Danıştay tarafından karara bağlanır.*

Bu durumda bireysel idari işlem niteliğindeki Cumhurbaşkanı kararları ile Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlere karşı Danıştaya, düzenleyici işlem niteliğindeki Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine karşı Anayasa Mahkemesine başvurulabilecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü

1982 Anayasası'nın 148. maddesinin ilk fıkrasına göre, *“Anayasa Mahkemesi... Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler.”*

TBMM İç Tüzüğü hukuki niteliği itibarıyla bir parlamento kararı olmasına rağmen, 1982 Anayasası, taşıdığı önem dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi tutmuştur.

Anayasa Değişiklikleri

1982 Anayasası'nın 148. maddesinin ilk fıkrasına göre, *Anayasa Mahkemesi, “Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler.”*

Anayasa değişiklikleri de biçim bakımından bir kanundur ve bir kanun olması itibarıyla Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi olması normaldir. Ancak bu kanunlar aynı zamanda bir Anayasa normu niteliğinde olduğundan bunların esas bakımından denetlenmesi mantiken mümkün değildir. Zira bunlar da bir Anayasa normu olduklarına göre bunların içerik olarak denetlenmesinde kıstas oluşturacak ölçü normlar yoktur. Ancak Anayasa değişikliği kanunlarının geçerli olarak oluşabilmeleri için uymaları gerekli olan şekil ve usul kuralları Anayasa'da (m.175) mevcut olduğuna göre bunların şekil olarak denetlenmesi mümkündür. Bu nedenle Anayasamızın Anayasa Mahkemesinin, Anayasa değişikliklerinin sadece şekil bakımından denetleyebileceğini belirtmesi yerindedir.

Anayasa değişikliklerinin şekil bakımından denetimi teklif çoğunluğuna, oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususlarıyla sınırlıdır.

Anayasa değişikliklerinin Şekil bakımından denetimi teklif çoğunluğuna, oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği Şartına uyulup uyulmadığı hususlarıyla sınırlıdır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN DENETİMİNE TABİ OLMAYAN NORMLAR VE İŞLEMLER

Milletlerarası Antlaşmalar

Milletlerarası antlaŐmaların Türk hukuk düzenindeki yeri ve anayasal denetimi, Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasında, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuŐ milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine baŐvurulamaz." biçiminde düzenlenmiştir. Bu hükümde yer alan "baŐvurulamaz" ibaresi, kesin bir önerme olup antlaŐmalara karşı Anayasa Mahkemesine başvuru yolunu kapatmaktadır. Anayasa, antlaŐmaların denetimine ilişkin istisnai düzenlemelere de yer vermemiŐ olduğundan bu hükmün aksine bir uygulamanın da yorum yoluyla yapılabilmesi mümkün değildir. Ayrıca, anayasanın bütünlüğü ilkesi açısından bakıldığında, milletlerarası iliŐkilerin niteliği gereği antlaşmalar üzerindeki tek denetimin onların onaylanmasını uygun bulmaya dair kanunun görüşülmesi sırasında TBMM'nin yapabileceği siyasal denetim olduğu açıktır.

Milletlerarası antlaŐmaların Anayasa'ya aykırılığının iddia edilemeyeceği ayrıca 6216 sayılı Kanun'un 42. maddesinde de belirtilmiştir: "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuŐ milletlerarası antlaşmalar aleyhine Şekil ve esas bakımından iptal davası aılamaz ve mahkemeler tarafından Anayasaya aykırılık iddiası ileri sürülemez.*"

Bir milletlerarası antlaŐma, doğrudan denetime tabi tutulamamasına rağmen onaylanmasını uygun bulan kanunun anayasallık denetimi mümkündür. AntlaŐmalardan bağımsız olarak uygun bulma kanunlarına karşı Anayasa Mahkemesine başvurulabilir. Ancak, Anayasa'nın 90. maddesindeki emredici hüküm gereği, uygun bulma kanunu denetlenirken antlaŐmanın denetiminin yapılmasına izin verilmemiŐtir. Anayasa koyucunun milletlerarası antlaŐmaların Anayasal denetimini açık bir irade ile dıŐarıda bırakmasına rağmen, uygun bulma kanununun denetimi yoluyla antlaşmalar hakkında değerlendirme yapmak Anayasa'nın 90. maddesindeki yasaklayıcı düzenlemeyi iŐlevsiz hâle getirecektir.

9 Temmuz 2018 ncesi Dönemden Kalan Olağanüstü Hâl ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnameleri

1982 Anayasası'nın Geçici 21. Maddesinin F fıkrasına göre, 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihte (9 Temmuz 2018) yürürlükte bulunan kanun hükmünde kararnameler, yürürlükten kaldırılmadığa geçerliliğini sürdürür. Dolayısıyla yürürlükte kalan KHK'lar, kendilerinin tabi olduğu hukuki rejime tabidirler. Anayasa'nın 148. Maddesinin 6771 sayılı Kanunla deęiŐtirilmeden nceki Şeklinde "olağanüstü hâllerde, sıkıyönetim ve savaş hâllerinde karılan kanun hükmünde kararnamelerin Şekil ve esas bakımından

Olağanüstü hâllerde ve savaş hâllerinde karılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava aılamaz.

Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz” hükmü bulunmaktaydı. Bu durumda eski dönemden kalan olağanüstü hâl ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararname hakkında yeni dönemde Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Olağanüstü Hâllerde ve Savaş Hâllerinde Çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri

2017 Anayasa Değişikliği ile olağanüstü hâl ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararname tamamiyle kaldırılmış, Cumhurbaşkanına olağanüstü hâllerde Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi verilmiştir.

Anayasa’nın 119.maddesinde yapılan değişiklik uyarınca olağanüstü hâllerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda, 104. maddenin on yedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Buna göre Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâllerde olağan dönem Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin tabi olduğu sınırlamalarla bağlı olmaksızın her konuda kararname çıkarabilir.

Olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Anayasaya aykırılığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmaz. Bununla birlikte bu kararname üzerinde yasama denetiminin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kanun hükmündeki bu Cumhurbaşkanlığı kararnameleri Resmî Gazete’de yayımlanır ve aynı gün meclisin onayına sunulur. Savaş ve mücbir sebeplerle TBMM’nin toplanamaması hâli hariç olmak üzere; olağanüstü hâl sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde TBMM’de görüşülür ve karara bağlanır. Aksi hâlde olağanüstü hâllerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi yürürlükten kalkar. Buna göre ya kararname üç ay içinde mecliste görüşülür ve kanuna dönüşerek yargı denetimine tabi olur ya da üç ay içinde görüşülmeyen kararname kendiliğinden yürürlükten kalkar.

İnkılâp Kanunları

1982 Anayasası’nın 174. maddesine göre, “Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılâp kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz.”

Dolayısıyla *inkılâp kanunlarının Anayasaya aykırı olduğu iddia edilemez ve Anayasa Mahkemesi bunları denetleyemez.* İnkılâp Kanunları’nın Anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceği ayrıca 6216 sayılı Kanun’un 42. maddesinde de belirtilmiştir.

Üç İstisna Dışında Parlamento Kararları

Meclis kararları Anayasada açıkça öngörülen istisnalar dışında anayasallık denetimine tabi değildir. Anayasaya uygunluk denetimine bağlı tutulan bu istisnai

parlamento kararları, Anayasa'nın 85. maddesinde sözü edilen yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine ilişkin TBMM kararları ile Anayasa'nın 148. maddesinde belirtilen TBMM İç Tüzüğü'dür.

ANAYASA MAHKEMESİNİN DENETİMİNİN KAPSAMI

Şekil Bakımından Denetim

Kanunların ve iç tüzüğün şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukta yapılıp yapılmadığı hususu ile sınırlıdır.

Şekil bakımından denetim veya kısaca “şekil denetimi”, kanunların Anayasada belirtilmiş şekil ve usul kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadıklarının araştırılması demektir. Bu anlamıyla şekil denetimi oldukça geniş bir alanı kapsayabilecektir. Zira gerek Anayasamızda gerek TBMM İç Tüzüğü'nde kanunların kabul edilmesi için öngörülmüş birçok şekil ve usul kuralı vardır. Anayasamız tüm bu hususların Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesini istememiş, şekil bakımından denetimin neden ibaret olduğunu sınırlayıcı bir şekilde tespit etmiştir.

Anayasamızın 148. maddesinin ikinci fıkrasına göre, *kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukta yapılıp yapılmadığı hususu ile sınırlıdır*. O hâlde şekil denetimi, 1982 Anayasası'na göre, kanunların Genel Kurulda son oylamasının öngörülen çoğunlukta yapılıp yapılmadığı hususundan başka bir şey değildir. Burada “öngörülen çoğunluk”tan kastedilen şey, Anayasa'nın 96. maddesinde öngörülen “toplantı ve karar yeter sayısı”dır. Dolayısıyla, son oylamada karar yeter sayısı bulunmakla birlikte, eğer toplantı yeter sayısı yoksa kanunun iptal edilmesi gerekir (Özbudun, 1998: 367).

Anayasa'nın 148. maddesinin 2. fıkrasında, Anayasa değişikliklerinde Anayasa Mahkemesine tanınan denetim yetkisinin, *“teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları”* ile sınırlı olduğu belirtilmiştir.

Anayasa'nın 148. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün şekil bakımından denetimin neden ibaret olduğu gösterilmemiştir. 6216 sayılı Kanun'a kadar doktrinde Anayasamızda bir açıklık olmadığı gerekçesiyle iç tüzük için şekil denetimin neden ibaret olduğunu tespit etme yetkisinin Anayasa Mahkemesine ait olduğu görüşü hâkimdi. Ancak 6216 sayılı Kanun'un 36. maddesi Meclis İç Tüzüğü'nün şekil bakımından denetimine sınır getirmiştir. Buna göre, *şekil bakımından denetim Meclis iç tüzüğünün son oylamasının öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı hususuyla sınırlıdır*.

1982 Anayasası'nın 148. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Anayasa'ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Görüldüğü üzere, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından şekil bakımından denetlenmesi mümkündür.

1982 Anayasası ve 6216 sayılı Kanun, kanunlar için şekil denetiminin ne anlama geldiğini belirtmiştir. Ancak Anayasamızda Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil bakımından denetlenmesinin neden ibaret olduğunu belirten bir hüküm yoktur. O hâlde, *Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanlığı*

Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil bakımından denetiminde herhangi bir sınırlama yoktur.

kararnemelerinin Anayasaya uygunluğunu genel olarak şekil unsuru bakımından inceleyebilecektir. Bu konuda Anayasanın getirdiği bir sınırlama yoktur.

Cumhurbaşkanlığı kararnemeleri, türü bakımından bir karma veya kolektif işlem değil, basit işlemdir. Kararname sadece Cumhurbaşkanının iradesinin ürünüdür. Bir başka makamın önerisine veya onayına da tabi değildir. Cumhurbaşkanı kararnemesi Resmî Gazete’de yayınlanır. Bu şartlara uymayan bir Cumhurbaşkanlığı kararnemesi Anayasa Mahkemesi tarafından şekil bakımından Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilebilir. Cumhurbaşkanlığı kararnemelerinin şekil denetiminin neden ibaret olduğunu tespit etme yetkisi Anayasa Mahkemesine aittir.

Esas Bakımından Denetim

Esas bakımından denetimde bir normun içeriği, yani sebebi, amacı ve konusu bakımından anayasa hükümleri ile çatışıp çatışmadığı araştırılır.

Bir kanunun esas bakımından denetimi veya kısaca “esas denetimi”, o kanunun içeriğinin anayasa hükümlerine uygun olup olmadığının araştırılması demektir. Yani bir kanunun esas bakımından anayasaya aykırı olması demek, o kanunun içeriğinin bir anayasa hükmünün içeriğiyle çatışması demektir. Denetlenen kanun içerik bakımından çok çeşitli sebeplerle anayasaya aykırı olabilir. Bu sebepler genellikle idare hukukunda kullanılan “idari işlemin kanuna aykırılık sebepleri” ile paralellik kurularak “sebeplere”, “amaç” ve “konu” unsurlarına ayrılarak incelenmektedir (Gözler, 2015).

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ ŞEKİLLERİ (DENETİM YOLLARI)

İptal Davası (Soyut Norm Denetimi)

İptal davası, anayasada belirtilen bazı organların, Resmî Gazete’de yayımlanan kanun aleyhine doğrudan doğruya anayasa mahkemesine başvurmalarıyla gerçekleştirilen denetimdir. Anayasaya aykırılık iddiası ve denetimi herhangi bir dava ile ilgili olmaksızın, soyut olarak gerçekleştirildiği için iptal davası yoluna “soyut norm denetimi” de denmektedir (Özbudun, 1998).

Dava Açma Yetkisi

Anayasa’nın 150. maddesine göre, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnemelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü’nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir.

Buna göre, doğrudan doğruya iptal davası açmaya yetkili olanlar şunlardır:

- Cumhurbaşkanı
- Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu

Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, TBMM’de en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az beşte biri oranındaki üyeleri

Anayasa değişikliklerinin ve kanunların şekil bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla iptal davası açmaya Cumhurbaşkanı veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az beşte biri oranındaki milletvekilleri yetkilidir.

Cumhurbaşkanı iptal davası açma yetkisini tek başına kullanabilir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu, grup genel kurulunda üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar aldıktan sonra iptal davası açabilirler.

Dava Açma Süresi

İptal davası açma süresi kural olarak altmış gündür. Anayasa'nın 151. maddesine göre, "Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya iç tüzüğün Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak altmış gün sonra düşer."

Kanunlara ve anayasa değişikliklerine karşı şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açma süresi ise on gündür. Anayasa'nın 148. maddesinin ikinci fıkrasına göre, "kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz". Bu sınırlama Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'ne karşı açılacak şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları için geçerli değildir. Dolayısıyla bunlar hakkında açılacak davalarda iptal davası süresi altmış gündür.

Dava açma süresi, 6216 sayılı Kanun'da daha derli toplu olarak tek bir maddede düzenlenmiştir. Buna göre, "Anayasa değişiklikleri ile kanunların şekil yönünden Anayasaya aykırılıkları iddiası ile doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, bunların Resmî Gazetede yayımlanmalarından başlayarak on gün; Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün veya bunların belli madde ve hükümlerinin şekil ve esas, kanunların ise sadece esas yönlerinden Anayasaya aykırılıkları iddiasıyla doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, bunların Resmî Gazetede yayımlanmalarından başlayarak altmış gün sonra düşer." (m. 37).

Tablo 14.2. İptal Davası Açmaya Yetkili Olanlar ve Dava Açma Süresi

Kanunlar (Esas Bakımından)	Kanunlar ve Anayasa Değişiklikleri (Şekil Bakımından)	Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve TBMM İç Tüzüğü (Esas ve Şekil Bakımından)
1) Cumhurbaşkanı 2) Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu 3) TBMM üye tam sayısının en az beşte	1) Cumhurbaşkanı 2) TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeleri	1) Cumhurbaşkanı 2) Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu 3) TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeleri

biri tutarındaki üyeleri		
60 gün	10 gün	60 gün

İptal davası açma süresi kural olarak altmış gündür. Kanunlara ve anayasa değişikliklerine karşı şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açma süresi ise on gündür.

İptal davası, dava dilekçesinin Genel Sekreterlikçe, Yazı İşleri Müdürlüğüne havale edildiği tarihte açılmış sayılır.

Anayasa Mahkemesi, dava dilekçesini, kanunda gösterilen şartları taşıyıp taşımadığı yönünden, kayıt tarihinden itibaren on gün içinde inceler. Başvuru dilekçesinde eksiklikler varsa kararla saptanarak 15 günden az olmamak üzere verilecek süre içinde tamamlanması ilgililere tebliğ olunur. Belirtilen süre içinde eksikliklerin tamamlanmaması hâlinde Genel Kurulca iptal davasının açılmamış sayılmasına karar verilir. Bu karar, ilgililere tebliğ olunur.

İptal davalarında Mahkemece esasın incelenmesine karar verilmesi hâlinde, dava dilekçesi ile ekleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı ile iptal davası açmaya yetkili siyasi parti gruplarına gönderilir. Bu makamlar, iptal davasıyla ilgili yazılı görüşlerini değerlendirilmek üzere Mahkemeye bildirebilirler.

Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)

Somut norm denetimi, “bir mahkemede görülmekte olan bir davanın karara bağlanmasının, o davada uygulanacak olan hukuk normunun anayasaya uygun olup olmamasına bağlı olması halinde yapılan denetimdir”. Doktrinde bu denetim yolu için “itiraz” veya “def’i” yolu deyimleri de kullanılmaktadır (Gözler, 2015).

Somut norm denetimi, 1982 Anayasası’nın 152. maddesinde “Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi” başlığı altında şöyle düzenlenmiştir:

“Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddî görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümlerle birlikte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.”

Somut norm denetimine ancak kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi konu olabilir.

Konusu

Somut norm denetimine ancak kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi konu olabilir. Bu husus Anayasa'nın 152. maddesinde "bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse" denilmek suretiyle açıkça belirtilmiştir. O hâlde somut norm denetimine konu olabilecek normlar, "kanun" ve "Cumhurbaşkanlığı kararnamesi"nden ibarettir.

Kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil bakımından Anayasaya aykırılığı somut norm denetimi yoluyla ileri sürülemez. Zira Anayasa'nın 148. maddesinin ikinci fıkrasına göre "kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez". Keza 6216 sayılı Kanun'un 36. maddesinin 4. fıkrasına göre, "şekil bozukluğuna dayanan Anayasaya aykırılık iddiası mahkemeler tarafından ileri sürülemez."

Şartları

Anayasa'nın 152. maddesinin birinci fıkrasına göre, "Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır."

Anayasadaki bu hükümden somut norm denetiminin işletilebilmesi için dört şartın birlikte gerçekleşmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu şartlar şunlardır:

- *Bakılmakta olan bir "dava" olmalıdır.*

Somut norm denetiminin temel şartı ve ayırıcı özelliği, bu yola ancak, bakılmakta olan bir dava dolayısıyla başvurulabilmesidir. Davaya bakılmış ve davanın esası hükme bağlanmış ise, artık o davada uygulanan kanunun Anayasa'ya aykırılığı ön mesele yapılamaz ve dolayısıyla mesele Anayasa Mahkemesi'ne gönderilemez. Buna karşılık Anayasa Mahkemesi, konunun kendisine intikalinden sonra herhangi bir sebeple davanın ortadan kalkmış olmasını, Anayasa'ya aykırılık sorununun incelenmesine engel görmemektedir.

- *Davaya bakmakta olan merci bir mahkeme olmalıdır.*

Anayasa Mahkemesi, "mahkeme" kavramını, "bir davaya bakmakta olan, hâkim niteliğinde kişilerden kurulu, yargı yetkisine sahip, taraflar arasındaki uyuşmazlığın esasını çözümleyen merci" şeklinde tanımlamaktadır.

- *İtiraz konusu norm davada uygulanmalıdır.*

Bir davaya bakmakta olan mahkeme, o dava sebebiyle uygulanacak kanun veya kanun hükmünde kararname hükümleri için itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Bir mahkemenin Anayasa Mahkemesine başvurabilmesi için, iptali istenen kuralın o davada uygulanacak olması gerekir. Anayasa Mahkemesine göre; "Uygulanacak yasa kuralları, davanın değişik evrelerinde ortaya çıkan sorunların çözümünde veya davayı sonuçlandırmada olumlu ya da olumsuz yönde etki yapacak nitelikte bulunan kurallardır." (E. 2006, K. 2006).

- *Uygulanacak norm mahkeme tarafından Anayasa'ya aykırı görülmeli veya aykırılık iddiası ciddi bulunmalıdır.*

Anayasa'nın 152. maddesine göre, somut norm denetiminin başlatılabilmesi için, yani dava mahkemesinin Anayasa Mahkemesine def'i yoluyla başvurabilmesi için iki ihtimal vardır. Ya mahkeme davada uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini resen Anayasaya aykırı görmeli ya da taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasaya aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varmalıdır.

İşleyiş Usulü

Anayasa'nın 152. maddesi ile 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 40. maddesine göre, bir davaya bakmakta olan mahkeme, bu davada uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, dosyayı Anayasa Mahkemesine gönderir ve Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

Davaya bakmakta olan mahkeme, taraflardan birinin ileri sürdüğü Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse davaya devam eder. Bu durumda Anayasaya aykırılık iddiası temyiz aşamasında temyiz mercii tarafından esas hükümle birlikte karara bağlanır (AY, m. 152/2).

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır (AY, m. 152/3)

1982 Anayasası'nın 152. maddesinin son fıkrasına göre "Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz". Bu on yıllık süre sınırlamasının, fıkranın yazılış biçiminden, iptal davası sonucunda verilen ret kararlarını kapsamadığı, sadece itiraz yolu (somut norm denetimi) sonucunda verilen kararları kapsadığı anlaşılmaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesi, iptal davası sonucunda verilen ret kararından sonra da 10 yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceğini kabul etmektedir.

BİREYSEL BAŞVURU YOLU

Bireysel başvuru ya da anayasa şikâyeti, temel hak ve özgürlükleri yasama, yürütme veya yargı organlarının işlemleri tarafından ihlal edilen bireylerin başvurdukları olağanüstü bir kanun yolu olarak tanımlanabilir.

7.5.2010 tarih ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 18. maddesiyle Anayasa'nın

Herkes, anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

148. maddesinde değişiklik yapılarak bireysel başvuruları karara bağlamak Anayasa Mahkemesinin görevleri arasına ilave edilmiştir.

Bireysel başvuru kurumunun kabul edilmesindeki en önemli amaç, temel hak ihlallerinin iç hukukta ortadan kaldırılması ve buna bağlı olarak ülkemiz aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruların sayısının azaltılmasıdır. Ayrıca bireysel başvuru, ülkemizde insan haklarının etkin bir şekilde korunması suretiyle hukuk ve demokrasi standartlarının yükseltilmesine imkân sağlayacaktır.

Anayasa'nın 148. maddesine göre, "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir."

Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar 6216 sayılı Kanun ile düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun'un "bireysel başvuru hakkı" başlığını taşıyan 45. maddesine göre;

"Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir. Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz."

Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olanlar

Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.

Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir. Özel hukuk tüzel kişileri örgütlenme hürriyeti veya hak arama hürriyeti bağlamında sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir. Bunların kendi üyelerinin haklarını savunmak amacıyla başvuruda bulunmaları kabul edilmemiştir. Kamu gücünün sağladığı ayrıcalık ve yükümlülükleri kullanan kamu tüzel kişilerine ise bireysel başvuru hakkı tanınmamıştır.

Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamaz.

Anayasa Mahkemesi kararları ile anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler bireysel başvurunun konusu olamaz.

Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz. Bu nedenle salt Türk vatandaşlarının sahip olduğu seçme ve seçilme hakkı gibi konularda yabancıların yaptığı başvurular reddedilir.

Bireysel Başvurunun Konusu

Bireysel başvuruya Anayasa'nın 148. maddesi ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi çerçevesinde bireysel başvuru hakkı kapsamında korunan temel hak ve özgürlükler, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamında bulunanlardır. Buna göre Anayasa'da güvence altına alınmış her temel hak ve özgürlük değil, bu temel hak ve özgürlüklerden aynı zamanda AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokoller kapsamında korunanlar bireysel başvurunun konusudur. Bir başka deyişle, bireysel başvuruya sadece Anayasa ve Sözleşmenin ortak koruması altında olan hak ve özgürlükler konu olabilir.

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrası kapsamında başvurunun konusu, kamu gücünün işlemleri, eylemleri ya da ihmalleridir. "Kamu gücü" nü kullanan organlar ise başta devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ve bu organlara tabi olan merciler ile yerinden yönetim kuruluşlarıdır.

Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz (6216 sayılı Kanun, m. 45/3).

Bireysel Başvurunun Maddi Şartları

Bireysel başvurunun en önemli ve öncelikle üzerinde durulması gereken maddi şartları şunlardır:

- Başvurucunun güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmesi
- İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kanunlarda öngörülmuş olan idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının başvuru tarafından tüketilmesi
- Başvurunun anayasal açıdan önem taşıması

Bireysel başvuru yoluna, yalnızca temel hakkın ihlalinden şahsen mağdur durumda bulunan kişi gidebilecektir. Dolayısıyla bireysel başvuru, bir yurttaş başvurusu (actio popularis) olarak tasarlanmamıştır.

İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir. Temel anayasal haklarından birinin ihlal edildiğini iddia eden herkes, ilk önce bu alanda asıl görevli olan diğer idari ve yargısal mekanizmaları harekete geçirecek ve burada bir çözüm bulamaması hâlinde, iddiasını Anayasa Mahkemesi önüne taşıyabilecektir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuru konusunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

Bireysel başvuru, doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılabileceği gibi mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir.

Bireysel Başvuru Usulü

Bireysel başvuru, doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılabileceği gibi mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir. Bireysel başvurular harca tabidir.

Başvuru dilekçesinde başvuru ve varsa temsilcinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.

Başvurucu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir.

Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren 15 gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler.

Bireysel Başvuruların Kabul Edilebilirlik Şartları ve İncelenmesi

Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun kabul edilebilmesi için 6216 sayılı Kanun'un 45 ila 47. maddelerinde öngörülen şartları taşıması gerekir.

Anayasa Mahkemesi, kabul edilebilirlik incelemesinde başvurunun süresi içinde yapılıp yapılmadığına; başvuruda bulunan kişinin başvuru hakkına sahip olup olmadığına; yer, zaman ve konu bakımında yetkili olup olmadığına; idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğine; açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığına, anayasal açıdan önem taşıyıp taşımadığına ve başvuru hakkının kötüye kullanılıp kullanılmadığına bakar.

Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir. Kabul edilemezlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir.

Esas Hakkındaki İnceleme

Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır.

Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir.

Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir.

Esas inceleme sonunda, başvuru hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir.

Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller ilgililerden istenir. Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilir.

Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır.

Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasi partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.

Kararlar

Esas incelemesi sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez.

Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir.

Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

Anayasa Mahkemesi, iptal davası ve itiraz yolunda ret ve iptal olmak üzere iki tür karar verebilir. Anayasa'nın 149. maddesine göre, *Anayasa Mahkemesi, ret veya iptale salt çoğunluk ile karar verir.* Bununla birlikte, Anayasa değişikliklerinde iptale, siyasi partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu aranmıştır.

Karar Çeşitleri

Ret Kararı

Anayasa Mahkemesinin verdiği ret kararlarını kendi içinde ikiye ayırabiliriz. Anayasa Mahkemesi bir kere daha işin esasına girmeden, ilk inceleme safhasında ret kararı verebilmektedir. İkinci olarak Anayasa Mahkemesi işin esasına girdikten sonra ret kararı verebilmektedir.

Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları geriye yürümez. Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazete'de hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

Anayasa Mahkemesi ilk inceleme aşamasında, görevsizlik nedeniyle, itiraz yoluna başvuran mahkemenin yetkisizliği nedeniyle, dava açma süresinin sona ermesi nedeniyle veya başvuranın yetkisizliği nedeniyle ret kararı verebilir.

Anayasa Mahkemesi işin esasına girip denetlediği kanunun Anayasaya aykırı olmadığı kanısına varırsa, iptal isteminin veya itirazın “reddine” karar verir.

İptal Kararı

Anayasa Mahkemesi ilk incelemeyi tamamlayıp işin esasına girmiş ve denetlediği kanunun Anayasaya aykırı olduğu kanısına varmışsa, kanunun “iptaline” karar verir.

İptal kararının sonucu, iptal edilen kanunun yürürlükten kalkmasıdır. Anayasa’mızın 153. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, iptal edilen kanun hükümleri, “iptal kararının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar”. İptal edilen hükümlerin yürürlükten kalkması için ayrı bir işleme gerek yoktur. İptal kararının Resmî Gazete’de yayımlanmasıyla iptal edilen hükümler kendiliğinden yürürlükten kalkarlar.

İptal kararının yürürlüğe girdiği tarihte, iptal olunan kanun hükmü ile yürürlükten kaldırılmış kanun hükümleri kendiliğinden yürürlük kazanmaz. Bir başka deyişle, iptal edilen kanunun ilga ettiği kanun, iptal kararıyla, kendiliğinden yürürlüğe girmez.

Kararların Gerekçeli Olması Zorunluluğu

Anayasa’mızın 141. maddesine göre “bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır”. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin kararları da gerekçeli olmak zorundadır. Bu husus, 6216 sayılı Kanun’un 66. maddesinin beşinci fıkrasında “*Mahkeme kararları gerekçeli olarak yazılır*” denilerek hükme bağlanmıştır. Ayrıca Anayasa’mızın 153. maddesinin birinci fıkrası da “*iptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz*” diyerek hem kararların gerekçeli olması zorunluluğunu getirmekte hem de iptal kararlarının gerekçesinin yazılmadan açıklanmasını yasaklamaktadır.

Kararların Kesinliği ve Bağlayıcılığı

Anayasa Mahkemesinin anayasanın üstünlüğü konusunda nihai ve bağlayıcı karar verme yetkisi, gerek 1961 ve gerekse 1982 Anayasalarında son derece açık bir biçimde öngörülmüştür. 1982 Anayasası’nın 153. maddesine göre, *Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir ve kararları yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.*

Kararların Etkisi

Anayasa Mahkemesinin iptal kararı dava konusu olan kanun hükmünü yürürlükten kaldırdığı için, bu karar “herkes için (erga omnes)” hüküm ve sonuç doğurur.

Anayasa Mahkemesinin “olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı (inter partes)” karar verme yetkisi yoktur.

Anayasa Mahkemesi, bir kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü’nün tamamını veya bir hükmünü iptal ederken kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Kararların Yürürlüğe Girmesi

Anayasa’nın 153. maddesine göre, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar.

Anayasa Mahkemesinin verdiği bir iptal kararı, kararın verildiği gün değil, bu kararın gerekçeli olarak Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer.

Gereken hâllerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazete’de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

:Örnek

- ANAYASA MAHKEMESİ KARARI (K. 2018/76)
- 18/6/2017 tarihli ve 7034 sayılı Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin Kuruluşu Hakkında Kanun’un 7. maddesinin Anayasa’ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, iptal hükmünün, Anayasa’nın 153. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun’un 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince, KARARIN RESMÎ GAZETE’DE YAYIMLANMASINDAN BAŞLAYARAK BİR YIL SONRA YÜRÜRLÜĞE GİRMESİNE, OYBİRLİĞİYLE, 5/7/2018 tarihinde karar verildi.

İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukuki boşluğu dolduracak kanun teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.

İptal Kararının Geriye Yürümezliği

Anayasa Mahkemesi kararları kural olarak Resmî Gazete’de yayımlandıkları tarihte yürürlüğe girerler. Anayasa’nın 153. maddesine göre, “*iptal kararları geriye yürümez.*” Buna göre, iptaline karar verilen kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü veya bunların belirli madde veya hükümleri, iptal kararının Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. İptal edilmiş olan hükümler, iptal kararının Resmî Gazete’de yayımlandığı veya yürürlüğe gireceği tarihe kadar geçerli kabul edilir. Bu tarihe kadar söz

İptal kararları geriye yürümez.

konusu düzenlemelere dayanılarak yapılmış olan bütün işlemler de geçerliliğini sürdürür.

Yargılamanın Yenilenmesi

Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma davalarında veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlara karşı yargılamanın yenilenmesi 5271 sayılı Kanun hükümlerine göre istenebilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği bir kararının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğine hükmetmesi hâlinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Anayasa Mahkemesinden yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulabilir. Mahkeme, yargılamanın yenilenmesi istemini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir. İstem genel hükümlere göre sonuçlandırılır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN ÇALIŞMA VE YARGILAMA USULÜ

1982 Anayasa'nın "çalışma ve yargılama usulü" başlıklı 149. maddesine göre, *Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul hâlinde çalışır.* Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on üye ile toplanır. *Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır.* 6216 sayılı Kanun'a göre, oyların eşitliği hâlinde başkanın bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur (m. 65).

Siyasi partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır.

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasi partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oyu şarttır.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir. Mahkeme ayrıca, gerekli gördüğü hâllerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul hâlinde çalışır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır.

Özet

- Anayasa yargısı, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargı organlarıca denetimi anlamına gelir.
- Anayasa yargısının ön şartları, yazılı ve katı anayasadır. Anayasa yargısının varlık koşulu ise, yargısal denetimin anayasa tarafından öngörülmesidir.
- Ülkemizde, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine yönelik ilk düzenleme, 1961 Anayasasında yer almıştır.
- 1982 Anayasası'na göre, Anayasa Mahkemesi on beş üyeden oluşur. Bu üyelerden üçünü TBMM, on iki üyeyi ise, Cumhurbaşkanı seçer.
- Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar.
- Anayasa Mahkemesi, bazı normların anayasaya uygunluğunu denetler; bireysel başvuruları karara bağlar; bazı kişileri Yüce Divan sıfatıyla yargılar; siyasi partilerin kapatılması davalarına bakar; siyasi partilerin mali denetimini yapar; yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi kararlarını denetler.
- Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi normlar, kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, TBMM İç Tüzüğü, anayasa değişiklikleri, yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararı ve milletvekilliğinin düşmesi kararıdır.
- Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi olmayan normlar ise, milletlerarası antlaşmalar, olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, inkılâp kanunları ve üç istisna dışındaki parlamento kararlarıdır.
- Anayasa Mahkemesi, kanunları, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nü şekil ve esas bakımından, Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından denetler.
- Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmaya Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri oranındaki üyeleri yetkilidir.
- Bir davaya bakmakta olan mahkeme, bu davada uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümlerini anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesine başvurur. Buna somut norm denetimi denir.
- 2010 Anayasa Değişikliği ile hak ve özgürlükleri kamu gücü tarafından ihlal edilenlere Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır.
- Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul hâlinde çalışır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır. Siyasi partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır. Anayasa değişikliğinde iptale, siyasi partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.
- Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.
- Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazete' de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hâllerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazete' de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.
- İptal kararları geriye yürümez.
- Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazete' de hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. 1982 Anayasası'na göre, Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi, kararın Resmî Gazete'de yayımlandığı günden itibaren en çok ne kadar süre için erteleyebilir?
 - a) 3 ay
 - b) 5 ay
 - c) 6 ay
 - d) 1 yıl
 - e) 2 yıl
2. Aşağıdakilerden hangisi Anayasa Mahkemesinde iptal davası açamaz?
 - a) Cumhurbaşkanı
 - b) Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip siyasi parti grubu
 - c) TBMM Başkanı
 - d) Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip ikinci siyasi parti grubu
 - e) TBMM üye tam sayısının beşte biri
3. Anayasa Mahkemesi, aşağıdakilerden hangisine ancak üçte iki oy çokluğuyla karar verebilir?
 - a) Siyasi partilerin kapatılmasına
 - b) Kanunların şekil bozukluğu nedeniyle iptaline
 - c) Bütçe kanunlarının iptaline
 - d) Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalarda sanıklar hakkında mahkûmiyete
 - e) Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya üyeliklerinin düşüşüne ilişkin TBMM kararlarının iptaline
4. Aşağıdakilerden hangisi Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri arasında yer almaz?
 - a) Bireysel başvuruları karara bağlamak
 - b) İptal davalarına bakmak
 - c) Siyasi partilerin mali denetimini yapmak
 - d) Mahkemelerce itiraz yoluyla intikal ettirilen işleri karara bağlamak
 - e) Uyuşmazlık Mahkemesine üye seçmek
5. Aşağıdaki norm ve işlemlerden hangisi Anayasa Mahkemesince denetlenemez?
 - a) Milletlerarası antlaşmalar
 - b) Bütçe kanunları
 - c) TBMM İç Tüzüğü
 - d) Kesin hesap kanunları
 - e) Özel af kanunları

6. Anayasa değişikliklerine karşı Şekil bozukluğuna dayanan iptal davasının tabi olduğu süre iptali istenen Anayasa değişikliklerinin Resmî Gazete’de yayınlandığı tarihten itibaren ne kadardır?
- 7 gün
 - 10 gün
 - 15 gün
 - 30 gün
 - 60 gün
7. AŞağıdakilerden hangisi, bir kanunun Şekil açısından anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde iptal davası açabilir?
- TBMM’de grubu bulunan siyasi partiler
 - Bakanlar Kurulu
 - Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip siyasi parti grubu
 - TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki milletvekili
 - Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip ikinci siyasi parti grubu
8. Anayasa Mahkemesinin iptal kararları ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?
- İptal kararları, gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.
 - İptal olunan kanun hükmü, kural olarak iptal kararının Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar.
 - İptal kararının yürürlüğe girdiğı tarihte, iptal olunan kanun hükmü ile yürürlükten kaldırılmış kanun hükümleri kendiliğinden yürürlük kazanır.
 - Anayasa Mahkemesi, gereken hâllerde iptal kararının yürürlük tarihini erteleyebilir.
 - Anayasa Mahkemesi, iptal kararıyla kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.
9. Anayasa Mahkemesinin itiraz yoluyla önüne gelen bir başvuruda işin esasına girerek verdiğı ret kararının Resmî Gazete’de yayımlanmasından sonra aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulabilmesi için ne kadar bir süre geçmesi gerekir?
- 6 ay
 - 1 yıl
 - 3 yıl
 - 5 yıl
 - 10 yıl

10. 1982 Anayasasına göre, aşağıdakilerden hangisinin Anayasa Mahkemesine üye seçiminde aday gösterme yetkisi yoktur?
- a) Yargıtay
 - b) Danıştay
 - c) Yükseköğretim Kurulu
 - d) Hâkimler ve Savcılar Kurulu
 - e) Sayıştay

Cevap Anahtarı

1.d, 2.c, 3.a, 4.e, 5.a, 6.b, 7.d, 8.c, 9.e, 10.d

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Atar, Y. (2018). Türk anayasa hukuku (12. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gözler, K. (2019). Türk anayasa hukuku dersleri (24. baskı). Bursa: Ekin Yayınları.
- Özbudun, E. (2017). Türk anayasa hukuku (17. baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2019). 1982 Anayasasına göre Türk anayasa hukuku (18. baskı). İstanbul: Beta Yayınları.